

Babicz, Józef

"Antologia pamiątek polskich XVI wieku", pod red. Romana Pollaka, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/3, 611-612

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Opis zarejestrowanych pozycji jest dość wyczerpujący, zawiera bowiem w zasadzie wszystkie główne cechy formalno-wydawnicze publikacji, a więc: autora (przy niektórych nazwiskach także krótkie dane biograficzne), wydawcę, miejsce i rok wydania, objętość, format, adnotację o następnych wydaniach.

Bardzo cennym spisem pomocniczym do głównego zrebu bibliografii jest indeks przedmiotowy. W indeksie tym wyszczególniono 16 działów głównych, które z kolei dzielą się na poddziały. Dla przykładu wymienię niektóre z poddziałów działu astronomii: podręczniki, teoria, system kopernikański, kosmografia, globusy, mapy astronomiczne, instrumenty, obserwatoria. Drugim dodatkiem jest obszerny indeks drukarzy i wydawców. Indeks poprzedza zestawienie ich nazwisk oraz miejsc, w których działali. Jak wynika z zestawienia, w bibliografii uwzględniono 1211 wydawców i drukarzy.

Polskiego użytkownika bibliografii zainteresują zapewne pozycje dotyczące systemu kopernikańskiego. Bierens rejestruje ich czternaście, w tym siedem nie uwzględnionych w *Bibliografii kopernikowskiej* H. Baranowskiego, które wymieniam poniżej: Gysbertus Henricus, *Disputatio Philosophica de mundi systemate*. 1694; Fynie Wybo, *Theoria systematis universae specimen*. 1774; Iperen Josua van, *Diss. philosophica de Mundi Mechanismo*. 1752; Lasnier, *Eléments du système général du monde*. 1771; Nispén C. van, *Zamenspraak ter eere van Wilh. Henr. s'Jacob wanneer Zed. zyne hedendaags zeer beroemde Wereltgestel van Copernicus*. 1750; Rauensperger Jacobus, *Disputatio Astronomica de Mundi Systemate*. 1640; *Over het gestelde van Copernicus*. 1778.

Jerzy Róziewicz

Antologia pamiętników polskich XVI wieku. Pod redakcją Romana Pollaka. Wybór i opracowanie Stanisław Drewniak i Marian Kaczmarek. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków 1966, ss. 363, ilustr. 17.

Wiek XVI, w którym narody Europy Zachodniej, wraz z swą ekspansją odkrywczą na szerokich morzach, zgromadziły liczne opisy wypraw — nie pozostawił w literaturze polskiej zbyt licznych dowodów podróży. Nie byliśmy przecież wówczas (mimo dostępu do morza) krajem morskim, i morskie podróże handlowe i odkrywcze nie tkwiły wówczas w sferze naszych planów gospodarczych i politycznych. Podróże Polaków w tym okresie to jednak nie tylko wędrówki pątnicze, które Klonowicz miał na myśli pisząc: „A najwięcej nasz naród polski z przyrodzenia rad pątuje, bo zawsze chuć ma do chodzenia”.

Wydana przez Ossolineum *Antologia pamiętników* ukazuje trzy typy podróży z tego okresu:

1) Podróże do Ziemi Świętej, których głównym przedstawicielem jest książę Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka. Jego opis nie tylko prześciga inne objętością, ale i jakością formy. Pobierał przecież wykształcenie w Niemczech i podróżował wiele do Francji, a także brał udział w kilku wyprawach wojennych. Ale obok znanych i najbardziej interesujących fragmentów jego peregrynacji wydawnictwo zamieściło dziś mniej znane opisy podróży Anzelma Pollaka i Jana Goryńskiego, choć niegdyś *Chorografia* Pollaka pełniła długo rolę przewodnika pielgrzymów.

2) Podróże dla odbycia studiów do krajów zachodnich: Niemiec, Francji, Włoch, Hiszpanii. Księgi i diariusze „peregrynackie” Macieja Rywockiego i innych ilustrują sposób widzenia zjawisk przyrodniczych i obyczajowych w tych krajach.

3) Wyprawy wojenne i podróże poselskie znalazły odbicie głównie w dziennikach wyprawy Batorego na Psków: Łukasza Działyńskiego, Jana Piotrowskiego oraz w diariuszach poselstw do Turcji Jana Otwinowskiego i do Astrachania Andrzeja Taranowskiego.

Odrębną kartę w dziejach podróżnictwa polskiego stanowi pamiętnik z wyprawy do Indii Krzysztofa Pawłowskiego.

Zawarte w niniejszym wyborze teksty oprócz wydań pierwotnych miały już wznowienia w ostatnim półwieczu. Jednakże niniejsza *Antologia* ukazuje w całości wiernie wartość wspomnianych trzech rodzaj podróży dla rozwoju horyzontu geograficznego i wiedzy geograficznej społeczeństwa polskiego.

Józef Babicz

Roman Pollak, *Wśród literatów staropolskich*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966, ss. 662, wklejek z ilustr. 16.

Tom stanowi zbiór szkiców, esejów i artykułów (na ogół wydobytych z periodyków, ksiąg zbiorowych i pamiętkowych) prof. R. Pollaka, znakomitego znawcy dawnego piśmiennictwa polskiego, zwłaszcza okresu baroku. Książka zawiera 27 pozycji, w tym jednak trzy ukazują się drukiem po raz pierwszy, wśród nich zaś rozprawka „o niezwykłym w dziejach naszej kultury poemacie śląskiego hutnika Roździeńskiego” — jak formułuje wydawca na skrzydełku obwoluty.

Rozprawka nosi tytuł „*Huta* Roździeńskiego a pokrewne utwory obce (ss. 184—197). Jak wiadomo, Walentego Roździeńskiego *Officina ferraria abo Huta i warstat z kuźniami szlachtetnego dzieła żelaznego*, w opracowaniu trzech różnych specjalistów: prof. Pollaka, doc. M. Radwana (historyka hutnictwa) i prof. S. Rosponda (językoznawcy), ukazała się w 1962 r.¹. Teraz prof. Pollak pisze, że „na dobrą sprawę żaden z tekstów zarówno staropolskiej, jak i nowopolskiej literatury nie był dotąd rozpatrywany z tylu różnych, tak dalekich od siebie stanowisk. Przecież wchodzi tu w grę zarówno historia kultury, jak socjologia, historia języka, geologia i mineralogia, historia kultury technicznej”; o mistrzu Walentym napisano już wiele, a jednak „nie powiedziano jeszcze ostatniego słowa i nierychło to nastąpi. Stanowisko jego w kulturze staropolskiej wymaga dalszych różnego rodzaju badań” (s. 184).

Prof. Pollak i w tej rozprawce silnie podkreśla, iż utwór Roździeńskiego jest wprost wyjątkowy w historii naszej kultury; nie jest to żadna przeróbka z łacińskiej czy innej literatury dydaktycznej, ani jakaś hutniczo-górnicza *silva rerum*, „w istocie rzeczy jest to dzieło skupiające w sobie wieloletnie doświadczenia i przeżycia, wyniki lektury dość rozległej, niemałe bogactwo przemysłów i spostrzeżeń z zakresu teorii, a zwłaszcza praktyki zawodowej”; wartość literacka *Huty* jest ograniczona, „na pierwszym miejscu stoi tu treść «dzieła żelaznego», dostojna wiekową godnością” (s. 185).

W dotychczasowych studiach poświęconych Roździeńskiemu daje się odczuć wyraźnie brak opracowania, które by odpowiadało na pytanie, jak się *Huta* przedstawia w porównaniu z tymi utworami obcymi, które ujmowały w kształty literackie ten sam zakres tematów. „Odpowiedź na to pytanie wymaga żmudnych

¹ Zob. w nrze 1/1964 „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” recenzję J. Piaszkowskiego (ss. 109—112) i związany z tym wydaniem list M. Radwana w nrze 3/1963 (s. 485); nadto artykuł M. Radwana w nrze 4/1963 (ss. 491—501) i notatkę J. Jasiuka w nrze 2/1963 (s. 329) w związku z 350-leciem dzieła Roździeńskiego.